

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

M Å N A D S B L A D.

SJUNDE BANDET.

ÅRGÅNGARNE

1890—1892.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1896.

36, 37. Två *perlor* af hvit lera, vittrade.

38. En liten fyrkantig *silfverplåt* med förgylld botten och niello-ornering, på baksidan ristade ornament. — Jfr. fig. 97.

39. Två bitar af en fyrkantig *silfverten*.

40, 41. Två bitar af två trinda, olika tjocka *silfvertenar*.

42. En mycket liten *ring* af silfvertråd med ändarna böjda mot hvarandra.

43. En liten bit af en flätning af slät *silfvertråd*. (Jfr. M. 609). Längd 3,5 cm., tjocklek 1,1 cm.

44. En liten bit af *silfverbleck* med graverade ornament.

Till skatten höra dessutom 15 hela och 43 brutna *kufiska mynt* — af de hela mynten äro fyra försedda med ögla — ävensom en del af ett *Björkömynt* med hjortbild, närmast lik *Månadsbladet* 1885 fig. 18 (sid. 131).

Den andra silfverskatten, som något senare inkom till museet, anträffades under jordschaktning för Inedalsgatan i närheten af Grubbens gårde på Kungsholmen här i Stockholm. Denna ungefär samtida skatt innehåller följande.

SPÄNNEN.

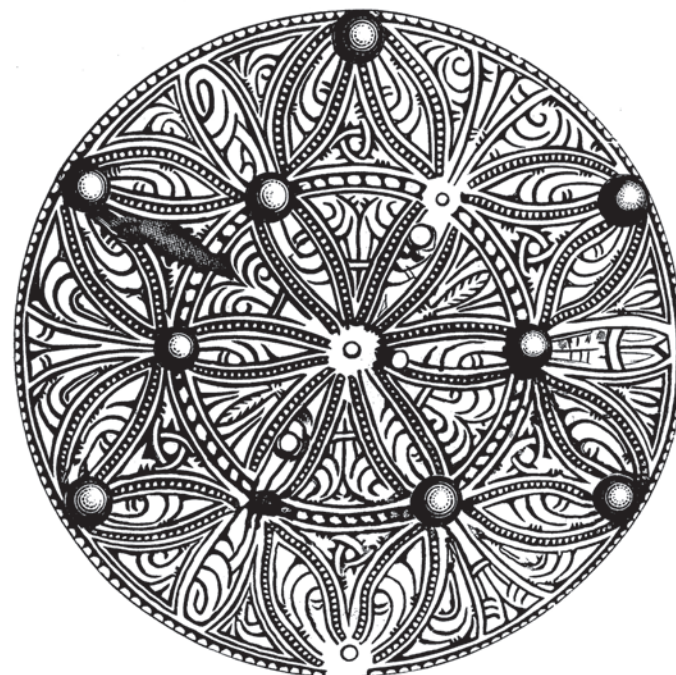
1. Ett rundt kupigt *spänne* af silfver. Kring kanten löpa åtta streckade trådar, så ordnade att de bilda liksom fyra flätor. Innanför denna ram fördelas ytan af en nu söndrig skälla af silfver med filigranornament, framställande fyra fyrfota djur, hvilkas hufvud mötas i midten. Botten mellan djuren är sänkt. På undersidan förekomma nålfäste, nålhylsa och en ögla, hvori hänger en ring af silfver med hopvirade ändar. Diameter: 7,8 cm. — Af samma typ som nr 1 i Näsbyfyndet.

2. En rund *skifva* af silfver med nio bucklor (de hafva varit tretton) med rika ingraverade ornament, som varit fyllda med niello. Undersidan slät. Diameter: 8,8 cm. — Jfr. fig 98.

Denna skifva har troligen varit fäst på ett rundt spänne medelst tre nitar, för hvilka hål finnas.

HALSRINGAR.

3. En större *halsring* af silfver, snodd af tolf släta trådar, rörformig. Ändstyckena platta, aflångt rhomboidiska och ornerade med inpressade rundlar, trianglar och streck samt slutande i en ögla. — Som hvardera ändan slutar med en ögla,

98.

måste ringen hafva hållits samman af ett snöre, som varit trädt genom båda öglorna. Då detta snöre kan hafva varit längre eller kortare, kan ringen — i det förra fallet — hafva varit använd som gördel.

4. En *halsring* af silfver, snodd af sex trådar. Ändstyckena platta, släta, det ena slutande med en hake, det andra med en ögla. Diameter: 12,7 cm.

ARMRING.

5. En *armring* af silfver, snodd af två mångkantiga, mot ändarne smalnande tenar, ändarne virade om hvarandra. Diameter: 8 cm.

ÖRRING.

6. En *örring* bildad af en lancettformig silfverskolla.

Till denna skatt höra vidare 39 mynt, nämligen ett persiskt *sassanid*-mynt, försedt med ögla,

99.

sju *arabiska* mynt, af dem ett med lemning af ögla, tre med borrhål,

en brakteatformig barbarisk kopia af ett *byzantinskt* mynt, tjugosju angelsaksiska mynt, m. m.

ETELRED II 978—1013, 1014—1016.

Typ A. — *Ett litet kors.*

Ælfui i Cambridge. — Ett ovanligt tunnt exemplar.

Ælfwine i Chester († ELFPINE M ON LE). — Ny för k. Myntkabinettet.

Walgeat i Leicester.

Eadwine i London.

Hwatemán i Norwich († HPATEMAN M^o NO). — Ny för k. Myntkabinettet.

Godric i Sudbury († EDELRED REX ANGL) († LODRIC M ON SVDBIRĠ). — Ny för k. Myntkabinettet.

Thyrstan i Thetford († EDELRED REX ANGL) († DYRTAN ON DEOD). — Ny för k. Myntkabinettet.

Oðbern i Lincoln? († EDELRED REX ANGL) († ODBERN M^oO). — Ny för k. Myntkabinettet.

Å fransidan af detta mynt fattas visserligen myntstadens namn, men som någon myntmästare med namnet Oðbern under k. Etelred II:s tid icke är känd för någon annan myntstad än Lincoln, torde detta mynt böra hänföras till dervarande mynthus.

Typ C. — *Kors, dubbellinigt, slutande innanför omskriften, i vinklarne Crox (kors).*

Ælfwine i London.

Byrhtlaf i London.

Goderic i Oxford.

Typ D. — *Kors, dubbellinigt, armarne gå igenom omskriften.*

Eadwold i London.

Heawulf i London (2 exemplar).

Liofwene i London († EDELRED REX ANGL) († LIOFPINE) M^o LVND. — Ny för k. Myntkabinettet.

Osulf i London († EDELRED REX ANGL) († OZVLF MOLVND). — Ny för k. Myntkabinettet.

Typ E. — *Kors likt i typ D, öfver midten är en fyrudd lagd.*

Wines i Ilchester.

Ælfstan i Chester.

Thurulf i York.

KNUT DEN STORE 1016—1035.

Typ E. — *Ett kors, dubbellinigt, slutande vid kanten, omslutet (utom ändarne) af ett fyrkantigt midtornament.*

Læofrie i Ipswich.

Lyfine i Ipswich.

Osferd i Lincoln.

Ælfwine i London.

Leoferd i London (✠ CNVT REX ANGLORV) (✠ LEOFERD LVND (N och D sammanbundna). — Ny för k. Myntkabinettet.

Imitationer af angelsaksiska mynt.

Åts. PEDDO ✠ LEO Barbariskt hufvud. *Fråns.* nästan utplånade bokstäfver. Kors som i k. Etelred II:s typ D, med en kula i hvar korsvinkel.

Brakteatliknande barbarisk kopia af en från sida af k. Etelred II:s typ C. — Ögla.

Mycket tunnt exemplar af k. Etelred II:s typ A, oredig skrift.

Slutligen förekommer i detta fynd ett exemplar af de i våra fynd så vanliga *tyska* mynten, som bära namnen Otto och Adelheid.

Då k. Knut den store är representerad i denna skatt, kan den således icke vara nedgräfd i jorden förrän ett godt stycke in på 1000-talet, ty k. Knut blef först år 1016 herre öfver England. Han var samtida med de svenska konungarne Olof och Anund. De barbariska imitationerna af angelsaksiska mynt kunna vara tillverkade i Sverige.

De tre silfverspännena i dessa två fynd äro af synnerligt intresse, alldenstund de tillhöra tvänne vidt skilda typer.

Af de runda kupiga spännena med filigranbeläggning och mönstret af de fyra djuren, hvilkas hufvud mötas i spännets midt, förekommer ett exemplar i hvartera fyndet. Spännen

af detta slag hafva vid föregående tillfällen träffats i svenska fynd. Djurfigurerna äro fyra eller tre. Mönstret förekommer således i varierande former, men hufvudkaraktären är alltid densamma (jfr fig. 99). Mellan silfverprydnaderna och de för den senare jernaldern karakteristiska bronserna förekommer i regeln en ganska stor skiljaktighet, hvilken dock i mångt fall vid närmare skärskådande blir väsentligen reducerad. I föreliggande fall är skilnaden icke så betydande. Ornamentets motiv är det för den senare jernaldern utmärkande, det ormliknande bugtade djuret, som griper om delar af den egna kroppen eller andra i närheten befintliga föremål. Det är filigrantekniken, som vållar skilnaden.

100.

Filigrantekniken förekommer i Norden under den s. k. äldre jernaldern, från den tid, då produkter af romersk provinslörd uppenbarade sig i våra bygder och inom dem framkallade efterbildningar. Jag vill här endast påminna om de eleganta guldblockerna (jfr fig. 100), något när päronformiga, öfverklädda med tätt till hvarandra slutna flätor af finaste guldtråd samt större eller mindre guldkorn grupperade i högar. Att de äro af romerskt ursprung eller måhända kopierade efter romerska förebilder framgår såväl af sjelfvs teknikens vittnesbörd som af den omständigheten, att prydnader af samma slag ännu användas i den del af Ungern, som hörde till den romerska provinsen Noricum (SV Ungern), om än jag der ej sett dem i form af block, utan såsom hufvud till hårnålar.¹ Arbetet är synnerligen elegant. Huruvida man den tiden i

¹ Jfr *Månadsbladet* 1872, s. 24.

Månadsbladet 1892, nr 250—252.

Norden förmådde återgifva de romerska originalen eller upptaga från dem lånade motiv med samma elegans, vill jag för tillfället lemna osagdt. I en icke mycket senare tid förmådde man det.

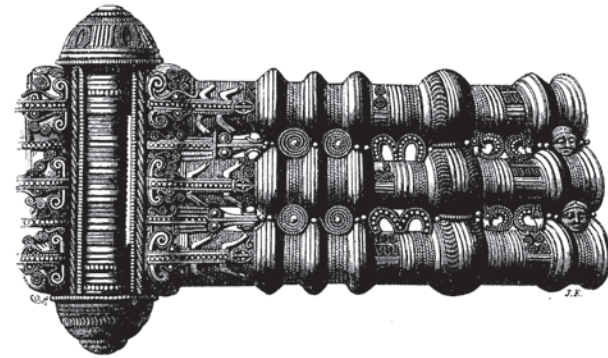
Under denna äldre järnålder fanns det för öfrigt en teknik, som tydligen var afsedd att imitera filigrantekniken — man fäste vid större föremål ytterst tunna skifvor af metallbleck, af guld eller silfver, i hvilka äro pressade flätor, snodder eller halfkulor. För första flygtiga anblick te de sig som filigran-ornament.

Under den närmast följande tiden, svarande mot den s. k. folkvandringstiden i mellersta och vestra Europa, förekomma fortfarande, såsom arf efter den romerska tekniken, filigran-ornament. Jag vill här påminna endast om de trenne stora halskragarne af guld, som förekomma i Statens Historiska Museum och med allt skäl kunna räknas bland de största dyrbarheterna inom denna otroligt rika samling. De hafva ännu icke, hvilket de väl förtjent, blifvit föremål för en monografi. Jag har längesedan förberedt en sådan och hoppas under vårens lopp få den färdig.

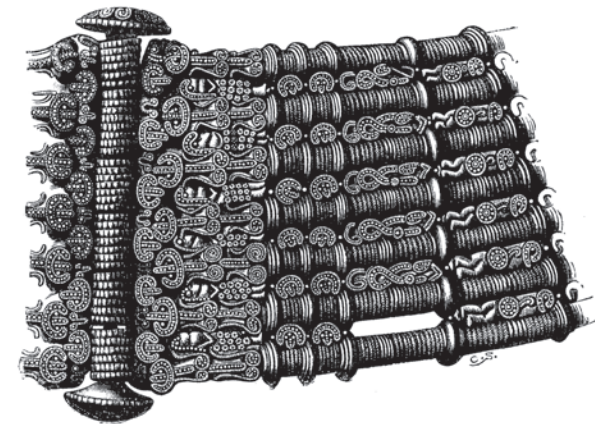
Dessa tre guldhalskragar äro bildade af respektive tre, fem och sju guldrör lödda intill hvarandra, försedda med uddar, som skjutas in i motsvarande håligheter, hvart öfverliggande rör något kortare än det underliggande, hvadan framsidan blir sluttande i öfverensstämmelse med formen af bröstkorgen närmast intill halsen. På baksidan äro rören fästa vid ett uppstående rör.

De horisontala rören, ehuru ganska långa, sakna all enformighet, derigenom att de äro fördelade i små stycken genom en omväxling af en (ihland större) och tre (ibland mindre) uppsvällningar, som återkomma på bestämda mellanrum. Rören äro omspunna med finaste guldfätningar. Tomrummen mellan rören äro täckta med stycken af tunnt guldbleck, pressadt och prydt med filigran.

Egendomligt nog representera de tre i Statens Historiska Museum förekommande tre guldhalskragarne tre olika stadier

101.

102.

103.

af utveckling, karakteriserade genom arten af de figurer, som förekomma å guldblocken, hvilka täcka springorna mellan rören. På den först komna ringen, funnen vid Olleberg, äro dessa figurer bäst utförda (fig. 101). På den tredje i ordningen. funnen äfven den i Vestergötland, i trakten af Ulricehamn, äro figurerna mera skematiska (fig. 102). På den andra i ordningen äro figurerna representerade af de olika lemmarna, som förlorat sammanhanget sins emellan — idel *membra disiecta* —, men de äro dock bevarade på de ursprungliga platserna, så att man kan utan svårighet af dem vinna en helbild (fig. 103).

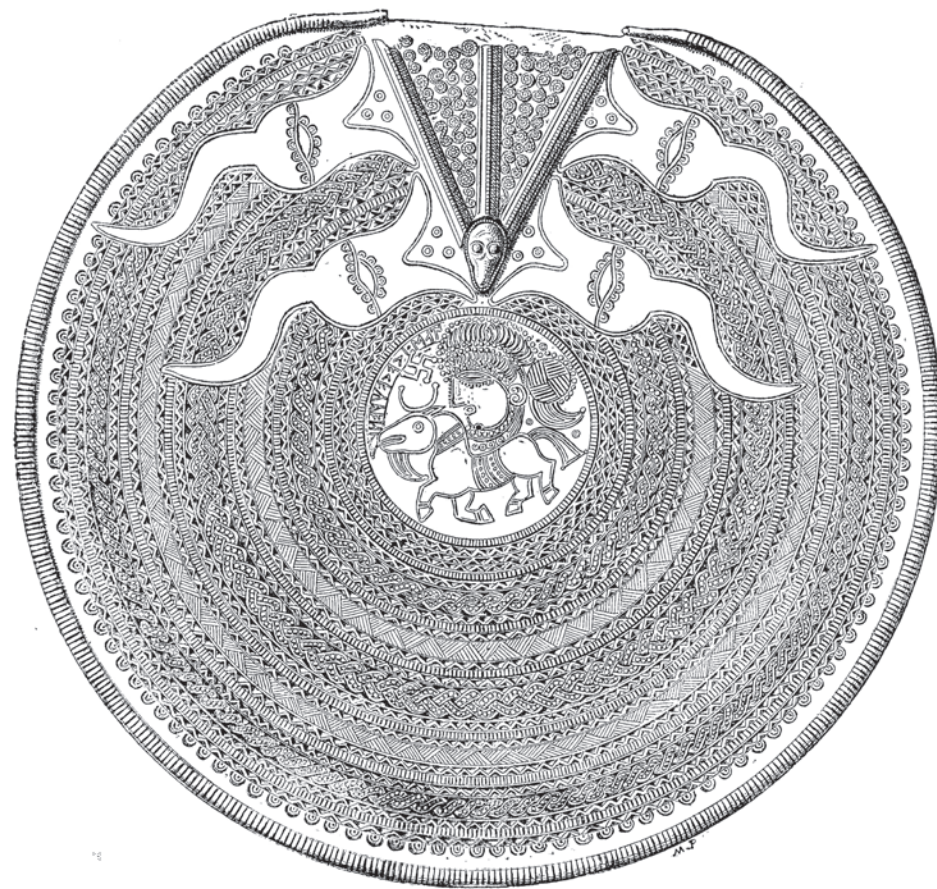
Vi hafva här de tre stadierna af den nedåtgående utvecklingen: helbilden, dess skematiska återgifning och upplösningens stadium. Det är ytterst egendomligt, men lika lyckligt som egendomligt, att de tre exemplaren representera tre olika stadier.

Detta är af icke ringa vikt, när det är fråga om att åstadkomma för dessa ringar ett ursprungsbevis. Man anser vanligen — och detta med ganska goda skäl — att om de olika stadierna af en och samma utveckling förekomma inom ett land, tillhöra dessa stadier en inom landet försiggående utveckling, med möjlighet naturligtvis att det första stadiet är lånat från främmande land.

Jag kommer att i min blifvande monografi närmare redogöra för dessa förhållanden och dervid framhålla, att det finnes intet, som står emot antagandet, att guldhalskragarne äro af inhemsk upprinnelse. Under sådant förhållande måste vi anse filigrantekniken vara fullkomligt inhemsk i Norden på guldhalskragarnes tid.

Hvilken är denna tid? Ett rakt rör af samma art, som de böjda rören i guldhalskragarna röja, är funnet i Danmark, och vid detta äro fästa trenne guldbakteater. Halskragar och guldbakteater — med undantag af de tydligen senare, som tillverkades på Gotland — äro således samtida, och guldbakteaternas tid är, som vi veta, säkert fastställd — vi känna tiden för deras förebilder, och vi veta, att fullt utpräglade guldbakteater äro hittade samman med byzantinska guldmynt,

hvilkas import kan inneslutas inom ganska snäva gränser. Att de flesta grupper af de i Norden funna guldbakteaterna äro af nordiskt ursprung framgår af dr Bernhard Salins i *Antiquarisk Tidskrift för Sverige* (del. 14) meddelade vackra undersökningar. På dessa guldbakteater, på den tresidiga yta,

104.

som förekommer närmast under öglan, finnas filigransirater (fig. 104) och andra sirater och mellan hvad å dessa ytor och å guldhalskragarne förekommer, finnes en obestridlig likhet, hvilket är ett inre vittnesbörd för samhörigheten i tid — att

det nämnda röret är funnet med derpå fästa guldbrakteater är ett yttre vittnesbörd. Det inre vittnesbördet är bättre, ty i ett och samma fynd kunna föremål af olika ålder finnas, de som voro gjorda åt egaren sjelf, och sådana, som han ärft efter andra. Fall förekomma, i hvilka detta förhållande är uppenbart.

Men den egentliga filigrantiden börjar i Norden under den period, då förbindelserna mellan Orienten och Sverige voro lifliga. Å de filigranprydda smyckena från den tiden finna vi

R 36

ENGBERG, No.

105.

ganska ofta motiv, som äro skäligen främmande för hvad vi kunna kalla den normala ornamentiken i vårt land, jag menar den, som är utförd å bronsföremål, hvilka hörde till hvardagsbehofvet och som måste vara inhemska, å trä och i sten — i dessa senare fall förbjuder materialet all tanke på import från främmande land. Det är en tacksam uppgift att undersöka, hvärifrån dessa främmande motiv äro komna, från en tidigare period

eller från utlandet. Ytterst viktiga resultat för kännedomen om de inre förhållandena kunna derigenom vinnas.

Att djurmotiven å de ifrågavarande runda spännena äro karakteristiska för Norden — dessa om sig sjelfva böjda djur med ormkropp, men med extremiteter och med fötter, som gripa om något — det kan icke bestridas. Äro motiven för Norden karakteristiska, då måste ock den teknik, tack hvilken de äro utförda, vara nordisk. Jag vill här icke vidare ingå på detta ämne. Jag vill endast fästa uppmärksamheten på det intressanta förhållandet mellan de eleganta djurfigurerna på de här ifråga-

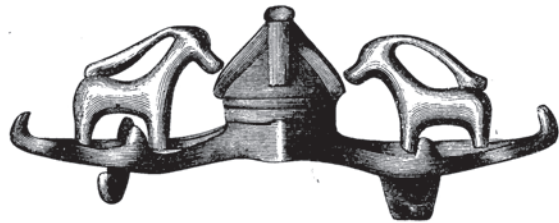
106.

varande runda spännena och dem, som förekomma å de rektangulära spännena i Ödeshögsfyndet, hvilka spännen (fig. 105) äro funna med 330 arabiska mynt, af hvilka det yngsta är slaget år 956.¹ Äfven dessa djurbilder, vida mera otympliga, måste anses vara af nordisk upprinnelse, ty de höra till samma typ. Här möta vi ett nytt problem: huru förena med hvarandra dessa något otympliga och dessa ganska eleganta bilder? Beror olikheten på olika konstnärsanlag eller på olika tid? För Ödeshögsfyndets österländska mynt är det yngsta

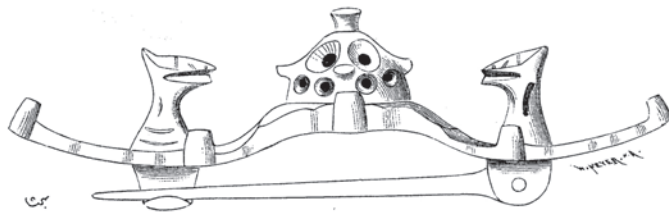
¹ Jfr *Månadsbladet* 1875, s. 501 f.

året kända. Dessvärre kan jag icke angifva det yngsta året för Näsbyfyndet och således icke säga, om någon skilnad af betydenhet finnes mellan dessa tvänne fynds slutår.

Det andra runda spännet — jfr fig. 106 — är deremot af en väl utpräglad nordisk karaktär. Alldeles samma djurbilder, såväl de fullständiga, stående djuren som de uppstigande öfverdelarne af djur och det tornliknande midtpartiet återfinna vi

107.

108.

hos en mängd af de likarmade bronsspännen, hvilka så ofta användes under den hedna tidens slutperiod för att sammanhålla den qvinliga dräkten — jfr fig. 107 och 108.

Af innehållet i dessa två fynd finna vi ett nytt intyg om den lyx som rådde i Sverige mot den hedna tidens slut. Vi hafva i dessa två fynd haft tillfälle att studera spännen, hals-, arm- och örringar, hängsmycken, perlor.

Vi kunna fråga, huruvida hvartera fyndet innehåller en persons skatt. I det ena fallet skulle en person hafva egt två spännen, två halsringar och en örring. Detta kan icke anses omöjligt. Vi få dervid dock antaga, att den ena örringen vid fyndets upptagande blifvit förbisedd, hvilket lätt kunde hända.

I fynden förekomma äfven bitar af smycken, som blifvit sönderhuggna. Dessa bitar äro att föra tillsammans med mynten, ty såväl hela smycken som sönderhuggna kunde användas som betalningsmedel. I sådant fall gällde det på smycket anbragta arbetet allsintet. Man kunde icke gerna, i händelse af ekonomisk svårighet, på detta sätt offra ett smycke — vi hafva ju från en isländsk saga ett klassiskt exempel på ett sådant tillvägagående — derest man icke visste, att man under bättre ekonomiska omständigheter kunde få nya smycken af enahanda art — åter en antydning om den inhemska tillverkningen. Ty den hedna tidens Nordbor älskade smycken.

Hans Hildebrand.

Kulturhistoriska museet i Lund.

1.

Akademiens utlåtande den 30 december 1891.

Eders Kongl. Maj:t har i nåder infordrat Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens utlåtande öfver en ansökan af Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, att dess Kulturhistoriska museum i Lund måtte ställas under öfverinseende af Akademien och att Eders Kongl. Maj:t i följd deraf ville gifva nådig stadfästelse åt de ett sådant förhållande berörande delar af föreningens stadgar, som blifvit vid allmänt ordinarie årsmöte den 30 maj innevarande år antagna.

Ifrågavarande museum har under den ganska korta tid det existerat, tack vare en energisk ledning och ett lifligt till-